

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.013.83

DOI: 10.28925/2311-2409.2021.351

Хоружа Л.,

завідувач кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор
l.khoruzha@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0003-4405-4847

ЕЛЕКТИВІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

У статті розглянуто один із важливих принципів освіти дорослих — елективність. Здійснено його нове наукове осмислення як індивідуального інформаційного запиту, вибору людини і можливостей реалізації у сучасних умовах. Розкрито особливості такого вибору, що стосується цілей, змісту, форм і методів, інформаційних джерел та ресурсів, місця навчання, термінів здійснення освітньої діяльності, інструментів оцінювання результатів.

Ключові слова: андрагогіка, варіативні практики навчання, елективність, принцип.

© Хоружа Л., 2021

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021

Вступ. Сьогодні освіта дорослих стає трендом освітніх перетворень, визнаним складником як вітчизняної, так і європейської систем освіти. Учені стверджують, що феномен освіти дорослих — це соціально-педагогічне, соціально-економічне та соціокультурне явище, що вивчає наука андрагогіка (Василькова Т.А., 2009 р., с. 128). У цьому контексті андрагогіка як наука про навчання дорослих активно розвивається і наповнюється новими ідеями й смислами. Останнім часом на сторінках наукових журналів точиться дискусія про те, чи можна звести андрагогіку тільки до навчання дорослої людини; як задіяні між собою освіта і культура такої особистості; у чому сутність андрагогіки розвитку тощо. Андрагогіка як сфера соціальної практики спрямована на здобуття людиною професійних установок, знань, умінь, навичок та розвиток ціннісних орієнтацій, відповідних життєвих смислів. На думку української вченої Л.Б. Лук'янової, однією з найбільш значущих концептуальних засад розвитку освіти дорослих є її професіоналізація (Кремень В.Г., Ничкало Н.Г., 2018 р., с. 22), що передбачає поєднання формальної освіти

з різними формами неформальної та позаформальної освіти дорослих. Отже, нова модель освіти дорослих має передбачати адекватні й варіативні умови для участі у процесах неперервної освіти, здобуття нових загальних і професійних знань, цінностей і компетентностей, які сприятимуть універсалізації дорослої людини в сучасних соціокультурних умовах; формування світоглядних прагнень; активізації її участі у розвитку інститутів суспільства (Кремень В.Г., Ничкало Н.Г., 2018 р., с. 28).

Зважаючи на зазначене, одним із аспектів реалізації цієї моделі є вільний вибір дорослою людиною тих чи тих освітніх продуктів, способів їх опанування, форм навчальної діяльності тощо. У цьому контексті елективність як принцип освіти дорослих потребує нового осмислення щодо способів його реалізації у реальному освітньому процесі. Саме в цьому і полягає **актуальність** вибраної теми наукової розвідки.

Мета статті — проаналізувати сутність, особливості та визначити способи ефективної реалізації принципу елективності в освіті дорослих на практиці. Проаналізувати основні сфери здій-

снення дорослою людиною такого вибору: цілі, зміст, форми й методи, інформаційні джерела, ресурси, місце, терміни навчання тощо.

Виклад основного матеріалу. Принцип елективності в освіті цілком узгоджується з основними сучасними трендами її розвитку: різноманіття, варіативність, автономність і значимість індивідуальної свободи.

Поняття «елективний» походить від англійського “to elect, election, elective” — вибирати, вибір, вибраний, для вибору. Аналізуючи сучасні стратегії навчання дорослих, американський педагог М.Ш. Ноулз наголошував на важливості визнання дорослого учня як автономного та відповідального суб'єкта освітнього процесу (Ноулз М., 1970 р., с. 57).

Елективність як індивідуальний інформаційний запит дорослої людини зумовлюють кілька її актуальних потреб:

- усвідомлення себе самостійною, самокерованою особистістю;
- визначення особливої мотивації на рішення життєвих, професійних проблем;
- прагнення до негайного застосування отриманих знань на практиці;
- осмислення результатів навчання щодо досягнення конкретних цілей у різних сферах буття тощо.

Саме реалізація принципу елективності у процесі навчання дорослих уможлиблює їхню швидку адаптацію на ринку праці, опанування нових компетентностей. Так, за результатами дослідження Світового банку «Навички для сучасної України» (2015), чотири з десяти фірм у ключових секторах української економіки свідчать про розрив між навичками, якими володіють працівники, і тими, що потрібні фірмам для досягнення бізнес-цілей. У результаті роботодавці змушені перенавчати спеціалістів, що впливає на якість діяльності компанії, у якій працює фахівець. Тож розробка варіативних курсів перенавчання або професійного вдосконалення працівника дає змогу подолати зазначену вище проблему.

У цьому контексті важливим для сучасного світу, на що звертають увагу зарубіжні вчені, є факт приросту знань. Значимим є як факт їх оновлення, так і приросту незнання. Чимало людей має опанувати нове, щоб залишитись у професії, забезпечити кар'єрне зростання, власний саморозвиток. Саме це ще більше актуалізує визначену проблему.

Отже, реалізація особистістю принципу вибірковості у навчанні виконує кілька важливих функцій: компенсаторну, стимулювальну, розвивальну, інноваційну, модернізаційну та ін., що впливає на її професійно-особистісний розвиток.

Проблема елективності у навчанні ґрунтується на двох взаємопов'язаних процесах: по-перше, особистість має прагнути до опанування нового, вміння знаходити те, що шукає; по-друге, ринок

освітніх послуг має надавати їй такі широкі можливості щодо вибору освітніх продуктів, стратегій розвитку і самовдосконалення. На підтвердження зазначеного було спрямоване дослідження щодо діагностування ставлення викладачів вищої школи України, Республіки Польщі, Чеської Республіки та Словацької Республіки до саморозвитку і самоосвіти, мотивації до безперервного навчання протягом життя, сформованості професійних та особистісних компетентностей (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, 2015 р., р. 15).

Не менш значущим є залучення особистості до елективності, привчання до здійснення певного вибору ще під час навчання в школі, коледжі, закладі вищої освіти (ЗВО). Так, ще на етапі підготовки майбутнього фахівця ЗВО мають максимально розширювати доступ останньому до вищої освіти з урахуванням його індивідуального та соціального досвіду, освітніх потреб. Саме про це зазначається у Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG). «Відповідь на різноманітність і зростаючі очікування вимагає від вищої освіти фундаментальних змін у її наданні; це потребує більш студентоцентрованого підходу до навчання і викладання, включаючи гнучкі навчальні траєкторії та визнання компетентностей, набутих поза формальними освітніми програмами» (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, 2015 р., с. 20). Спираючись на цей документ, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти приділяє значну увагу питанням варіативності та вибірковості як важливим показниками якості вищої освіти. У Річному звіті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 р. наводиться статистика щодо розширення закладами вищої освіти дисциплін вільного вибору (рис. 1). Більшість ЗВО (70,5 %) систематично розширює перелік дисциплін вільного вибору, 29,0 % — не систематично, а 0,5 % не надають необхідної уваги цьому питанню (Квіт С., Єременко О., 2021 р., с. 98).

Отже, позитивним є те, що більшість вітчизняних ЗВО дбає про розширення та оновлення дисциплін вільного вибору. Адже вибіркові навчальні дисципліни, які пропонують заклади вищої освіти, мають значення у задоволенні освітніх і кваліфікаційних потреб майбутнього фахівця щодо власного особистісного й професійного розвитку, потреб суспільства та ринку праці. Обсяг вибіркових навчальних дисциплін становить не менше 25 % від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для кожного рівня освіти. Обрання вибіркових навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти із університетських каталогів здійснюється на засадах прозорості та студентоцентризму.

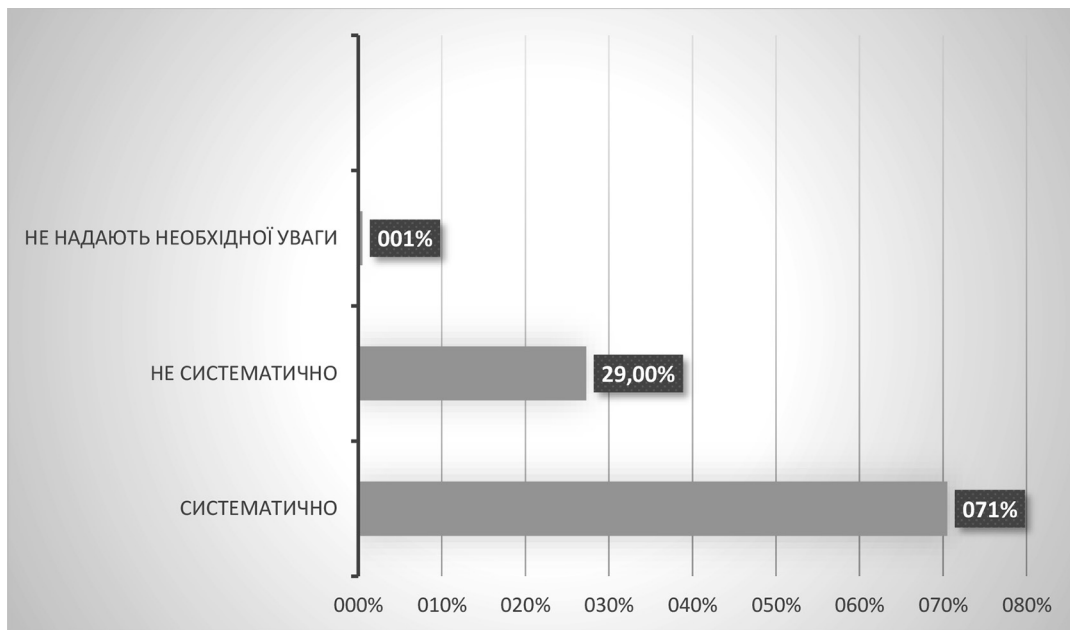

Рис. 1. Інтенсивність перегляду ЗВО переліку дисциплін вільного вибору у 2020 р. (%)

Слід зазначити, що реалізація принципу елективності пов'язана з самоосвітою особистості. Самоосвіта — це особистісне, професійне зростання, цілеспрямоване систематичне оволодіння знаннями й уміннями з власної ініціативи, з урахуванням індивідуальних інтересів і потреб індивіда. Саме самоосвіта дає змогу особистості адаптуватися до нових умов життя. Тож без самоосвіти, внутрішнього прагнення індивіда до саморозвитку ефективний вибір навчальних дисциплін, способів здобуття нових знань і умінь, які б сприяли підвищенню рівня професійної компетентності, не можливий.

Успішність реалізації особистістю принципу елективності у навчанні залежить від надання їй свободи вибору, що стосується: цілей, змісту, форм і методів, інформаційних джерел та ресурсів, місця навчання, термінів здійснення освітньої діяльності, інструментів оцінювання результатів.

Зазначене є основними складовими елективного навчання, що потребує додаткового коментаря та обґрунтування.

Аналіз запитів слухачів щодо вибору навчальних дисциплін, відповідного контенту засвідчив варіативність цілей, які лежать в основі цього процесу: саморозвиток, професійне вдосконалення, здобуття нових навичок, поглиблення знань і навичок у певній виробничій сфері, соціально-культурна комунікація, мовні практики тощо. Орієнтація людини на ту чи ту ціль впливає на характер і спрямованість її мотивації щодо досягнення мети навчання та його ефективність.

Для вивчення освітніх запитів і потреб дорослих, які будуть навчатися, доцільним є проведення діагностування з урахуванням вікових груп слухачів. Як приклад, можна застосувати анкетування (табл. 1).

Таблиця 1

Ступінь готовності слухачів до навчання відповідно до принципів навчання дорослих (за М. Ноулзом) [10]

Принципи	Вікова група 18–25	Вікова група 40–59	Вікова група 26–39
Життєва і професійна перспектива			
Самостійність			
Досвід			
Орієнтації на навчання			
Мотивації навчання			
Готовність до навчання			
Постійний розвиток (особистісного потенціалу)			
Включення в діяльність, яка віддалена від навчання дорослих			
Практична спрямованість			
Ринок праці (система неперервності освіти забезпечує виживання людини як фахівця, особистості, самоствердження в умовах ринку праці)			
Контекстне навчання			

Системоутворювальною складовою вибору дорослою людиною власних освітніх стратегій є нові курси, програми, навчальний контент, які вона бажає опанувати. На думку відомого українського вченого В.Г. Кременя, формальна і неформальна освіта має стати розробником та поширювачем освітніх інновацій на основі органічної імплементації в освітнє середовище прогресивних ідей національного й зарубіжного досвіду (Кремень В.Г., Ничкало Н.Г., 2018 р., с. 9).

До сфери елективності також належить вибір слухачами форм і методів навчання, потреба у емоційній підтримці, позитивна атмосфера навчання. Важливими для слухачів є зрозумілість освітніх кроків, впровадження інноваційних технологій, інтерактивних методів навчання, тренінгів. Позитивне оцінювання дорослими дістали такі освітні технології, що забезпечують інтеграцію проектних і дослідницьких завдань в освітній процес; розробку проектів, пов'язаних із розвитком різних технологій тощо.

У сучасних умовах організації дистанційного навчання з'явилась можливість розширення варіативних практик навчання дорослої людини. Останнім часом популярними стали безкоштовні онлайн-курси на платформі Prometheus, освітня платформа Eduget, перегляд відеороликів на різні навчальні теми KhanAcademy. Заснована у 2012 р. компанія "Coursera", яка є одним із лідерів ринку масової онлайн-освіти, тільки за декілька років існування сайту перевищила 15 млн осіб, що виявили бажання навчатися. Також в умовах парадигмальних змін, які відбулись сьогодні як у суспільстві, так й освіті, виникають численні інформаційно-комунікаційні інструменти, що забезпечують створення нових умов навчання дорослих. Активно відбуваються зустрічі на онлайн-платформах (Zoom, GoogleMeet, Microsoft Teams, Skype). У процесі навчання застосовуються різні інтерактивні навчальні інструменти, наприклад інтерактивні дошки (jamboard.google.com, padlet.com, miro.com та інші). Важливими також є впровадження в онлайн-освіті різноманітних інструментів активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається, наприклад Mentimeter, QUIZZ, Kahoot, Questionpro, Klaxoon та інші. Використання кожного з інструментів в освітньому процесі передбачає чіткість визначення дидактичних завдань щодо їх застосування.

Можливість застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дорослих впливає і на вибір людиною місця навчання, пошук зручних умов. Тому необхідність наближення навчання до місця проживання або роботи йде у минуле. Зазначене цілком узгоджується з думкою

А.Г. Теслинова, дослідника проблем андрагогіки, що парадигма розвитку дорослих нового часу — це позааудиторна освіта. Зроблений висновок є також однією із особливостей елективності у навчанні (Теслинов А.Г., 2015, с. 80–87).

Елективність у реалізації особистістю вибраної освітньої стратегії визначається певною динамікою опанування нею освітнього контенту і досягнення бажаного результату. Отже, варіативність термінів здійснення освітньої діяльності є також ознакою елективності у сучасних умовах.

Важливим аспектом елективності навчання дорослих є можливість вибору інструментів оцінювання результатів навчання. Останнім часом набуває популярності формувальне, формує оцінювання, оскільки цей підхід дає змогу оцінити не результат, а процес навчання. Такими інструментами є: loop (дає можливість швидко оцінювати знання), Google Форма (електронна таблиця запитань, яка дає змогу швидко оцінити результати навчання), mentimeter (можливість створення інтерактивного контенту) тощо.

Елективність як базовий принцип сучасної освіти та успішність його застосування у навчанні дорослих залежить від об'єктивних та суб'єктивних чинників. *Об'єктивні*: ставлення особистості до цілей навчання, змісту та способів досягнення цих цілей, що сприяє формуванню індивідуального запиту людини, побудова нею індивідуальної програми його реалізації. *Суб'єктивні*: сформованість життєвих цінностей та досвіду, сфера професійної діяльності, рівень загальної культури, особистісний запит і очікування тощо. Ефективність реалізації принципу елективності у навчанні залежить від інтеграції та взаємодоповнення об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Висновки. Елективність як провідний принцип сучасної освіти має знайти своє осмислення і дослідження вченими, визначення шляхів практичної реалізації, що зумовлено необхідністю швидкої адаптації громадян до постійних змін, які відбуваються в суспільстві та економіці. Отже, розширення можливостей навчання особистості є позитивним аспектом не тільки освіти впродовж життя, а й соціально-економічного розвитку суспільства. Ці можливості реалізації індивідом принципу елективності у навчанні стосуються цілей, змісту, форм і методів, інформаційних джерел та ресурсів, місця навчання, термінів здійснення освітньої діяльності, інструментів оцінювання результатів. Запровадження принципу елективності у навчанні дорослих відповідає сучасним освітнім трендам — індивідуалізації, свободі вибору, варіативності, постійному самовдосконаленню особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Василькова Т.А. Основы андрагогики. Москва: КНОРУС, 2009. 256 с.
2. Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: зб. наук. ст. / [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. К.: Знання України, 2018. 616 с.
3. Ноулз М. Современная практика образования взрослых. Андрагогика против педагогики. Москва: Педагогика, 1970. 236 с.
4. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: кол. моногр. / за ред. А. Василіук, А. Стоговського. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. 248 с.
5. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти / за заг. ред. С. Квіта та О. Єременко. К.: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. 364 с.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
7. Теслинов А.Г. О снятии противоречий в образовании взрослых. *Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире: мат-лы XII Международной научно-практической конференции* (Санкт-Петербург, 15 декабря 2015 г.). Т. 3. Санкт-Петербург, 2015. С. 80–87.
8. Урдзе Т. Посібник для фахівців з освіти дорослих. К.: ТОВ «Контекст Україна», 2016. 84 с.
9. Gruber E. (Hrsg.) Theorie und Forschung. MAGAZIN Erwachsenenbildung at 7/8, 2009. 232 S.
10. Knowles, M.S., Holton III, E.E., Swanson, R.A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. — 6th edition. — London, New York, etc.: ELSEVIER Butterworth Heinemann, 2005. P. 36.
11. Khoruzha L., Bratko M., Kotenko O., Melnychenko O., Proshkin V. The Study of the Higher School Lecturer's Competence in Ukraine: Diagnostics and Analytics. *The New Education Review* (55(1)). С. 233–245. ISSN 1732-6729 (SCOPUS).
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). К.: CS Ltd., 2015. 32 p.

REFERENCES

1. Vasylykova, T. A. (2009). *Osnovy andragogiki*. M.: KNORUS, 256 s. [in Russian].
2. Kontseptualni zasady rozvytku osvity doroslykh: svitovyi dosvid, ukraïnski realii i perspektyvy: zbirnyk naukovykh statei. (2018). [Kolektyv avtoriv]; za red. Kremenia V. H., Nychkalo N. H.; Ukl. Anishchenko O. V., Lukianova L. B., K.: Znannia Ukrainy, 616 s. [in Ukrainian].
3. Noulz, M. (1970). *Sovremennaiia praktyka obrazovaniia vzroslykh. Andragogika protiv pedagogiki*. Moskva: Pedagogika, 236 s. [in Russian].
4. Osvida doroslykh u perspektyvi zmin: innovatsii, tekhnolohii, prohnozy: kolektyvna monohrafiia. (2017). Za red. A. Vasyliuk, A. Stohovskoho, Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 248 s. [in Ukrainian].
5. Richnyi zvit Natsionalnogo ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. (2021). Za zah. red. S. Kvita ta O. Yeremenko, K. : Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity, 364 s. [in Ukrainian].
6. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG). (2015). K.: TOV "TsS", 32 s. [in Ukrainian].
7. Teslinov, A. G. (2015). O sniatii protivorechii v obrazovanii vzroslykh. *Fundamentalnyie y prikladnyie issledovaniia v sovremennom mire: materyaly XII Mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsii*, Sankt–Peterburg, 15 dekabria 2015 g., SPb., T. 3, s. 80–87 [in Russian].
8. Urdze, T. (2016). *Posibnyk dlia fakhivtsiv z osvity doroslykh*. K.: TOV "Konktext Ukraina", 84 s. [in Ukrainian].
9. Gruber E. (Hrsg.) (2009). *Theorie und Forschung. MAGAZIN Erwachsenenbildung at 7/8*, 232 S. [in German].
10. Knowles, M. S., Holton III, E. E., Swanson, R. A. (2005). *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. 6th edition, London, New York, etc.: ELSEVIER Butterworth Heinemann, R. 36 [in English].
11. Khoruzha, L., Bratko, M., Kotenko, O., Melnychenko, O., Proshkin, V. (2019). The Study of the Higher School Lecturer's Competence in Ukraine: Diagnostics and Analytics. *The New Education Review* (55(1)), pp. 233–245, ISSN 1732-6729 (SCOPUS) [in English].
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). K.: CS Ltd., 32 p. [in English].

Хоружая Л.

ЭЛЕКТИВНОСТЬ КАК ВЕДУЩИЙ ПРИНЦИП ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ

В статье рассмотрен один из важнейших принципов современного образования взрослых — элективность. Предпринята попытка его нового научного осмысления как индивидуального информационного запроса, выбора человека и возможностей реализации в современных условиях. Охарактеризованы особенности такого выбора, мотивы, которые лежат в его основе. Сделан вывод о том, что успех реализации личностью принципа элективности в обучении зависит прежде всего от свободы выбора разных составляющих образовательного процесса. Это касается целей, содержания, форм и методов, информационных источников и ресурсов, места обучения, сроков обучения, инструментов оценивания образовательных результатов.

Ключевые слова: элективность, принцип, андрагогика, вариативные практики обучения.

L. Khoruzha

ELECTIVITY AS A GUIDING PRINCIPLE OF ADULT EDUCATION

The purpose of the article is to analyse the content, features and identify the ways of effective implementation of the principle of electiveness into practice of adult education. The author analyses the main areas of implementation of such a choice by an adult: goals, content, forms and methods, information sources, resources, place, terms of study, etc. The paper examines one of the most important principles of modern adult education — electivity. As a rule, adults have educational experience, as well as working one. Their requests are more specific and pragmatic, hence, the implementation of the electivity principle in the organisation of adult education can ensure its success. The paper attempts to interpret it scientifically as an individual information request of a person, its choice of various possibilities for this principle implementation in the conditions of lifelong learning. The features of such a choice, the motives that underlie it, are characterised. It is concluded that the success of a person's implementation of the electivity principle in learning depends, first of all, on the choice freedom of various components of the educational process. It concerns objectives, content, forms and methods, information sources and resources, place of studying, terms of studying, tools for assessing educational outcomes. The author concludes that electiveness as a guiding principle of modern education should find its understanding and study by scientists, identify ways of practical implementation, due to the need for rapid adaptation of citizens to the constant changes in society and economy. Thus, the expansion of human learning opportunities is a positive aspect not only of lifelong learning, but also of socio-economic development of society. These opportunities for human implementation of the principle of electiveness in education relate to the goals, content, forms and methods, information sources and resources, place of study, timing of educational activities, tools for evaluating results. The introduction of the principle of electiveness in adult education corresponds to modern educational trends: individualization, freedom of choice, variability, constant self-improvement of the individual.

Key words: electivity, principle, andragogy, variable learning practices.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2021 р.

Прийнято до друку 01.03.2021 р.